वन ऐन, २०४९

लालमोहर र प्रकाशन मिति

२०४९।१०।५

संशोधन गर्ने बनेको ऐन

१. वन (पहिलो संशोधन) ऐन, २०५५ २०५५।१०।२१

२०४९ सालको ऐन नं. ४९

वन जङ्गलको संरक्षण र सुव्यवस्था गर्न बनेको ऐन

प्रस्तावना : सर्वसाधारण जनताको आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्न, सामाजिक तथा आर्थिक विकास गर्न तथा स्वस्थ वातावरणको प्रवर्द्धन गर्न र राष्ट्रिय वनलाई सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, संरक्षित वन, सामुदायिक वन, कबुलियती वन र धार्मिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गरी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको सदुपयोग गर्न र निजी वनको संरक्षण र विकासमा सहयोग पुऱ्याउन वाञ्छनीय भएकोले,

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवको शासनकालको एक्काइसौं वर्षमा संसदले यो ऐन बनाएकोछ ।

परिच्छेद - १

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम "वन ऐन, २०४९" रहेकोछ ।

(२) यो ऐन नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकिदिएको मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।[*]

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "वन" भन्नाले पूर्ण वा आंशिक रुपमा रुखहरुले ढाकिएको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

(ख) "वन सिमाना चिन्ह" भन्नाले राष्ट्रिय वनको सिमाना छुट्याउन लगाइएको काठ, ढुङ्गा, सिमेन्ट वा अरु कुनै वस्तुको खम्बा वा चिन्हपट सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रचलित कानून बमोजिम जग्गा नापजाँच गरी तयार गरेको नक्सामा अङ्कित वन सिमाना चिन्ह समेतलाई जनाउनेछ ।

(ग) "वन पैदावार" भन्नाले वनमा रहेको वा पाइएको वा वनबाट ल्याइएको देहायको पैदावार सम्झनु पर्छ :-

(१) काठ, दाउरा, गोल, खैरकच, खोटो, काठको तेल, बोक्रा, लाहा, पिपला, पिपली, वा

[*] यो ऐन मिति २०५१ साल चैत्र २० गते देखि प्रारम्भ हुने गरी तोकिएको (नेपाल राजपत्र मिति २०५१।१२।२०)।

(२) रुख, पात, फल, फूल, मौवा, चिराइतो, कुटकी र सबै प्रकारका ज·ली जडीबूटी, वनस्पती तथा तीनका विभिन्न भाग वा अ·, वा

(३) चट्टान, माटो, ढु·ग, गिट्टी, बालुवा, वा

(४) पशुपन्छी, वन्यजन्तु र पशुपन्छी वा वन्यजन्तुको आखेटोपहार ।

(घ) "कार्य योजना" भन्नाले वातावरणीय सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र बिक्री वितरण गर्न तयार गरिएको र यस ऐन बमोजिम स्वीकृत वनसम्बन्धी कार्य योजना सम्झनु पर्छ ।

(ङ) "राष्ट्रिय वन" भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल अधिराज्य भित्रको वन सिमाना लगाइएको वा नलगाइएको सबै वन सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वनभित्र रहेका बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेतलाई जनाउँछ ।

(च) "सरकारद्वारा व्यवस्थित वन" भन्नाले परिच्छेद-३ बमोजिम नेपाल सरकारले व्यवस्थापन गर्ने राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(छ) "संरक्षित वन" भन्नाले विशेष वातावरणीय, वैज्ञानिक वा सांस्कृतिक महŒवको ठानी नेपाल सरकारले यो ऐन बमोजिम संरक्षित वनको रुपमा घोषित गरेको राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(ज) "सामुदायिक वन" भन्नाले सामूहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न दफा २५ बमोजिम उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(झ) "कबुलियती वन" भन्नाले दफा ३१ मा उल्लेखित उद्देश्यहरुको लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था, वन पैदावारमा आधारित उद्योग वा समुदायलाई दफा ३२ बमोजिम कबुलियती वनको रुपमा प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(ञ) "धार्मिक वन" भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न दफा ३५ बमोजिम कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वन सम्झनु पर्छ ।

(ट) "निजी वन" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गामा लगाई हुर्काएको वा संरक्षण गरिएको वन सम्झनु पर्छ ।

(ठ) "मन्त्रालय" भन्नाले नेपाल सरकार वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

(ड) "विभाग" भन्नाले नेपाल सरकारको वन विभाग सम्झनु पर्छ ।

(ढ) “जिल्ला वन अधिकृत” भन्नाले जिल्ला वन कार्यालयको प्रमुख सम्झनु पर्छ ।

(ण) “वन अधिकृत” भन्नाले विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरुमा खटिएका सबै तहका राजपत्रांकित प्राविधिक कर्मचारीहरु सम्झनु पर्छ ।

(त) “वन सहायक” भन्नाले राजपत्रअनंकित प्राविधिक कर्मचारीहरु सम्झनु पर्छ ।

(थ) “समिति” भन्नाले दफा ९ बमोजिम गठित समिति सम्झनु पर्छ ।

(द) “उपभोक्ता समूह” भन्नाले सामुदायिक वनको व्यवस्था तथा उपयोग गर्न दफा ४२ बमोजिम दर्ता भएको उपभोक्ता समूह सम्झनु पर्छ ।

(ध) “वनसम्बन्धी पट्टा” भन्नाले दफा ३२ अन्तर्गत प्रदान गरिएको पट्टा सम्झनु पर्छ ।

(न) “पट्टावाला” भन्नाले दफा ३२ बमोजिम वनसम्बन्धी पट्टा प्राप्त गर्ने व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

(प) “औजार” भन्नाले वन क्षेत्रमा आवाद वा खनजोत गर्न प्रयोग गरिने सबै किसिमका कृषि औजार तथा रुख बिरुवा ताछ्ने, काट्ने, खुकुरी, बञ्चरो, आरा तथा मेशीन समेत सम्झनु पर्छ ।

(फ) “बोझ वाहक” भन्नाले गाडा, ट्रक, लहरी, मोटर, ट्रेक्टर, नाउ, डुंगा वा वन पैदावार लादि ल्याउने यस्तै अन्य साधन वा जनावर सम्झनु पर्छ ।

(ब) “चौपाया” भन्नाले जुनसुकै जातको पाल्तु चारखुट्टे जनावर सम्झनु पर्छ ।

(भ) “टाँचा” भन्नाले काठ वा खडा रुखमा लगाइने छाप, चिन्ह वा निशाना सम्झनु पर्छ ।

(म) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमहरुमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद - २

राष्ट्रिय वनको सीमा निर्धारण र अन्य व्यवस्था

३. **वन सिमाना** : जिल्ला वन अधिकृतले यस परिच्छेदमा लेखिएको कुराहरुका अधीनमा रही सम्बन्धित जिल्लाको राष्ट्रिय वनको सिमाना छुट्याई वन सिमाना चिन्ह लगाउन सक्नेछ ।

४. **जग्गा प्राप्त गर्ने सूचना** : (१) दफा ३ बमोजिम राष्ट्रिय वनको सिमाना छुट्याउँदा सो वन वा त्यसको सिमानाको संरक्षणको निमित्त जिल्ला वन अधिकृतले सो वन भित्रको वा सो वनको सिमानासंग जोडिएको सार्वजनिक वा कुनै व्यक्तिको निजी जग्गा र सो जग्गामा बनेको घर, छाप्रो समेत वनको सिमानाभित्र पारी छुट्याउन पर्ने भएमा सो को कारण र त्यस्ता जग्गा प्राप्त गर्ने कुराको सार्वजनिक सूचना सम्बन्धित व्यक्तिको घर दैलो र गाउँ विकास समिति वा

नगरपालिकाको कार्यालय, माल वा मालपोत कार्यालयमा र सो जग्गा भएको स्थानमा सबैले देख्ने गरी टाँस गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचनामा देहायका कुराहरु समेत खुलाउनु पर्नेछः-

(क) प्राप्त गरिने जग्गा वा घरको क्षेत्रफल र चार किल्ला तथा जग्गाको किसिम,

(ख) त्यस्तो जग्गामा हकदैया भएको वा भोगचलन गरिरहेका सरोकारवाला व्यक्तिहरुले यो सूचना टाँस भएको वा जानकारी पाएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक सत्तरी दिन भित्र जिल्ला वन अधिकृत समक्ष आफनो हकभोगको प्रमाण सहित क्षतिपूर्तिको माग दावी गरी दर्खास्त दिन आउनु र सो म्याद भित्र दर्खास्त दिन नआएमा पछि कुनै उजुर लाग्ने छैन भन्ने कुरा।

५. **घर जग्गा प्राप्त गर्ने कुरामा उजुर गर्ने** : (१) दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम घर जग्गा प्राप्त गरिने कुराको सूचना टाँस भएकोमा सो सूचनामा चित्त नबुझ्ने सरोकारवाला व्यक्तिले सो सूचना टाँस भएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक पैंतीस दिनभित्र समिति समक्ष उजुर दिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको उजुरीमा आवश्यक जाँचबुझ गरी समितिले निर्णय गर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम समितिले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले त्यस्तो निर्णयको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ।

६. **क्षतिपूर्ति रकम** : (१) यस परिच्छेद अन्तर्गत प्राप्त गरिने घर जग्गा बापत दिइने क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा समितिले देहायका कुराहरु बिचार गरी निर्धारण गर्नु पर्नेछ :-

(क) दफा ४ को उपदफा (१) अन्तर्गत सूचना जारी भएका मितिमा गाउँ बजारमा चलेका दरले सो घर जग्गाको मोल,

(ख) सो जग्गामा भएको खडा बाली र रुख समेत लिने भए सरोकारवाला व्यक्तिले ब्यहोर्नु पर्ने नोक्सानी,

(ग) सरोकारवाला व्यक्तिलाई आÇनो बसोबास वा सरोकारको ठाउँ छोडी अन्त जान कर लागेमा त्यसरी जाँदा व्यहोर्नु पर्ने मनासिब माफिकको खर्च।

(२) उपदफा (१) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण भएपछि जिल्ला वन अधिकृतले त्यस्तो रकम लिन आउनु भनी सरोकारवालालाई सूचना दिनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र क्षतिपूर्तिको रकममा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले मन्त्रालय समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्नेछ । त्यस्तो पुनरावेदनमा मन्त्रालयबाट भएको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको सूचना पाएको वा उपदफा (३) बमोजिम निर्णय भएको मितिले पाँच वर्षभित्र उक्त क्षतिपूर्तिको रकम लिन नआएमा सो रकम सञ्चित कोषमा जम्मा हुनेछ ।

७. **क्षतिपूर्ति दिने** : दफा ६ को उपदफा (१) बमोजिम निर्धारण गरिएको क्षतिपूर्तिको रकम जिल्ला वन अधिकृतले सरोकारवाला व्यक्तिलाई सरकारी कोषबाट दिनु पर्नेछ ।

८. **जग्गा कब्जामा लिने** : दफा ६ को उपदफा (२) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण भएको सूचना दिएपछि उक्त घर जग्गा जिल्ला वन अधिकृतले कब्जामा लिन सक्नेछ र सो मितिदेखि उक्त घर जग्गा नेपाल सरकारको हुनेछ ।

९. **समितिको गठन** : यस परिच्छेदको प्रयोजनको लागि प्रत्येक जिल्लामा देहाय बमोजिमको एक समिति गठन हुनेछ :-

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी - अध्यक्ष

(ख) जिल्ला विकास समितिले तोकेको सदस्य - सदस्य

(ग) सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको अध्यक्ष वा नगरपालिकाको प्रमुख - सदस्य

(घ) मालपोत अधिकृत - सदस्य

(ङ) जिल्ला सरकारी अधिवक्ता - सदस्य

(च) जिल्ला स्थित मेन्टीनेन्स नापी शाखाका प्रमुख - सदस्य

(छ) जिल्ला वन अधिकृत वा निजले तोकिदिएको वन अधिकृत-सदस्य-सचिव

१०. **सरजमीन बुझ्ने** : जिल्ला वन अधिकृतले आवश्यक परेमा प्राप्त गरिने घर वा जग्गामा हकदैया पुग्ने व्यक्तिको अंशियार, ठेकदार, बन्धकी साहु वा सो जग्गा कमाउने व्यक्ति र सो जग्गाको पछिल्लो तीन वर्षको कूत, तिरो वा मुनाफा बारे सरजमीन बुझ्न सक्नेछ ।

११. **राष्ट्रिय वनको सिमानाभित्र निजी जग्गा पार्न र प्राप्त गर्नमा प्रतिबन्ध** : यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै निजी घर वा जग्गा राष्ट्रिय वनको सिमानाभित्र पार्दा वा त्यस्तो घर वा जग्गा प्राप्त गर्दा देहायमा लेखिएको कुराहरुका अधीनमा रही गर्नु पर्नेछ :-

(क) राष्ट्रिय वन बाहिर रीतपूर्वक दर्ता आवाद भैसकेको निजी जग्गा र त्यस्तो जग्गामा घर बनेको भए सो समेत राष्ट्रिय वन वा त्यसको सिमानाको संरक्षणका लागि प्राप्त गर्न

अत्यावश्यक भएमा बाहेक प्राप्त गरिने छैन र सो बमोजिम प्राप्त गर्दा कुनै एकै व्यक्तिको जग्गा मध्ये तराईमा भए दुई बिगाहा र उपत्यकामा र पहाडमा भए चार रोपनी भन्दा बढी जग्गा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति बेगर प्राप्त गरिने छैन र तराईमा पाँच बिगाहा र उपत्यका र पहाडमा दश रोपनी भन्दा बढी त्यस्तो जग्गा सो जग्गा धनीको मञ्जुरीले बाहेक कुनै अवस्थामा प्राप्त गर्न सकिने छैन ।

(ख) चारैतिर राष्ट्रिय वनले घेरिएको वा राष्ट्रिय वनभित्रको कुनै व्यक्तिको नाममा दर्ता भैराखेको घर जग्गा प्राप्त गरी राष्ट्रिय वनको सिमानाभित्र पारी छुट्याउन सकिनेछ ।

१२. **पूरै जग्गा प्राप्त गर्ने** : यस परिच्छेद बमोजिम जग्गाको केही भाग लिने कारवाई गर्दा सो जग्गाको धनीले पूरै घर जग्गा नेपाल सरकारबाट लिइयोस् भनी निवेदन गरेमा र उक्त स्थानमा निवेदकको केवल दुई विगाहा वा सो भन्दा कम जग्गा रहेछ भने सो जग्गाको केही भाग मात्र लिने गर्न हुँदैन । पूरै घर जग्गा यस परिच्छेद बमोजिम गरी लिनु पर्नेछ ।

१३. **जिल्ला वन अधिकृत र समितिलाई अदालतको अधिकार हुने** : यस परिच्छेद बमोजिम आफू समक्ष पेश हुन आएको कुनै कुराको निर्णय गर्नका लागि सरोकारवाला व्यक्तिहरु र निजहरुका साक्षीहरुलाई झिकाउने, बुझ्ने, म्याद तारेख दिने र निजहरुबाट लिखत गराउने समेत प्रचलित कानून बमोजिम अदालतले पाए सरहको अधिकार जिल्ला वन अधिकृत र समिति दुबैलाई हुनेछ ।

१४. **निजी जग्गाको लगत काट्ने** : (१) यस परिच्छेद बमोजिम कुनै व्यक्तिको निजी जग्गा प्राप्त गरी राष्ट्रिय वनभित्र पारी छुट्याइएपछि त्यसरी प्राप्त गरिएको निजी जग्गाको क्षेत्रफल, साँध, किल्ला, मौजा इत्यादि सबै विवरण खोली जिल्ला वन अधिकृतले स्थानीय माल वा मालपोत कार्यालयमा जनाउ दिनु पर्नेछ र सो बमोजिम मालपोत कार्यालयले पनि सो जग्गाको मालपोत वा करको लगत कट्टा गर्न कारवाही गरी त्यसको सूचना नेपाल सरकार, मालपोत विभागमा दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम लगत कट्टा हुने जग्गाको धनीले सो जग्गा राष्ट्रिय वनभित्र पारी छुट्याएको मितिदेखि सो जग्गाको मालपोत वा अरु कुनै किसिमको कर बुझाउनु पर्ने छैन ।

१५. **बल प्रयोग गर्न सक्ने** : जिल्ला वन अधिकृतले यस परिच्छेद बमोजिम कारवाई गर्दा वा घर वा जग्गा कब्जामा लिंदा कसैले बाधा विरोध गरेमा आवश्यक बल प्रयोग गरी कारवाही गर्न र घर जग्गा कब्जामा लिन सक्नेछ ।

१६. **जग्गा दर्ता गर्न नहुने** : (१) राष्ट्रिय वनभित्रको जग्गा कसैले पनि दर्ता गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएको जग्गा दर्ता गराइएको भएतापनि सो दर्ताको नाताले त्यस्तो जग्गा दावी गर्न पाइने छैन र त्यस्तो दर्ता स्वतः बदर हुनेछ ।

(३) यो ऐन प्रारम्भ हुनभन्दा अघि कसैले राष्ट्रिय वनको कुनै भाग नेपाल सरकारको स्वीकृति बेगर गैरकानूनी रुपले दर्ता गराएको रहेछ भने त्यस्तो दर्ता पनि यो ऐन प्रारम्भ भएपछि स्वतः बदर हुनेछ र त्यस्तो दर्ताको लगत कट्टा गरिनेछ ।

१७. **राष्ट्रिय वनमा कुनै व्यक्तिलाई हक प्राप्त नहुने** : नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट पट्टा वा पुर्जि गरी वा अरु कुनै प्रकारले हक वा सहुलियत प्राप्त गरेकोमा बाहेक कुनै व्यक्तिलाई राष्ट्रिय वनमा कुनै किसिमको हक वा सहुलियत प्राप्त हुने छैन ।

१८. **राष्ट्रिय वनमा हक बेचबिखन गर्न नहुने** : नेपाल सरकारको आदेश बमोजिम बाहेक कुनै व्यक्तिले राष्ट्रिय वनमा आफूले पाएको हक वा सहुलियत अरु कसैलाई बिक्री बन्धक, दान दातव्य वा सट्टा गरी वा अरु कुनै प्रकारले हक छाडी दिनु हुँदैन ।

१९. **राष्ट्रिय वनमा बाटो, खोला बन्द गर्ने अधिकार** : नेपाल सरकारले वा नेपाल सरकारबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीले वनको विकास र संरक्षणको निमित्त राष्ट्रिय वनभित्र पर्ने जोसुकैको निजी वा सार्वजनिक बाटो वा खोला बन्द गर्न सक्नेछ ।

तर त्यसरी बन्द गर्नु अगावै त्यसको सट्टा यथासम्भव त्यत्तिकै सुविधाजनक अर्को बाटो वा खोला उपलव्ध गराई दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद - ३

सरकारद्वारा व्यवस्थित वनसम्बन्धी व्यवस्था

२०. **कार्य योजना** : (१) सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको व्यवस्थापनको लागि विभागले तोकिए बमोजिम कार्य योजना तयार गरी स्वीकृतिको लागि मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पेश भएको कार्य योजनामा कुनै हेरफेर गर्न आवश्यक देखेमा मन्त्रालयले त्यस्तो कार्य योजना विभागमा फिर्ता पठाउन सक्नेछ र आवश्यक हेरफेरसहित विभागबाट प्राप्त हुन आएपछि सो कार्य योजना मन्त्रालयले स्वीकृत गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम स्वीकृत भएको कार्य योजना जिल्ला वन अधिकृतले आ-आ□नो जिल्लामा लागू गर्नेछ ।

२१. **सरकारद्वारा व्यवस्थित वनमा अन्य कार्य गर्नमा प्रतिबन्ध** : कार्य योजनाले निर्दिष्ट गरेका कार्य तथा वन विकास कार्य बाहेक सरकारद्वारा व्यवस्थित वनमा अन्य कुनै पनि कार्य गर्न पाइने छैन ।

२२.	**<u>सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको वन पैदावारको स्वामित्व र बिक्री वितरण</u>** : (१) सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको वन पैदावारमा नेपाल सरकारको स्वामित्व रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको वन पैदावार उपयोग गर्न, हटाउन वा बिक्री वितरण गर्न, निकासी गर्न वा ओसारपसार गर्न तोकिएको अधिकारीले तोकिए बमोजिम इजाजत दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम इजाजत दिइने वन पैदावारको मूल्य वा दस्तूर तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ४

<u>संरक्षित वन सम्बन्धी व्यवस्था</u>

२३.	**<u>संरक्षित वन</u>** : (१) नेपाल सरकारलाई राष्ट्रिय वनको कुनै भाग विशेष वातावरणीय, बैज्ञानिक वा सांस्कृतिक मह□वको वा अन्य विशेष मह□व भएको लागेमा त्यस्तो राष्ट्रिय वनको भागलाई संरक्षित वनको रुपमा घोषित गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नेपाल सरकारले राष्ट्रिय वनको कुनै भागलाई संरक्षित वनको रुपमा घोषित गरेपछि त्यसको सूचना नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित गर्नु पर्नेछ ।

२४.	**<u>संरक्षित वनभित्र वन व्यवस्थापन योजना</u>** : (१) संरक्षित वनमा गरिने वनसम्बन्धी कार्यहरुको व्यवस्थापनको लागि विभागले तोकिए बमोजिम कार्य योजना तयार गरी स्वीकृतिको लागि मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पेश भएको कार्य योजनामा कुनै हेरफेर गर्न आवश्यक देखेमा मन्त्रालयले त्यस्तो कार्य योजना विभागमा फिर्ता पठाउन सक्नेछ र आवश्यक हेरफेरसहित विभागबाट प्राप्त हुन आएपछि सो कार्य योजना मन्त्रालयले स्वीकृत गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम स्वीकृत भएको कार्य योजना जिल्ला वन अधिकृतले लागू गर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम स्वीकृत भएको कार्य योजनालाई कार्यान्वयन गर्नको लागि तोकिए बमोजिमको अनुमतिपत्र दिन र उक्त कार्य योजनालाई प्रभावकारीरुपमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने जुनसुकै किसिमका सूचनाहरु जारी गर्ने अधिकार जिल्ला वन अधिकृतलाई हुनेछ ।

परिच्छेद - ५

<u>सामुदायिक वनसम्बन्धी व्यवस्था</u>

२५. **सामुदायिक वन सुम्पने** : (१) उपभोक्ता समूहले कार्य योजना बमोजिम वनको विकास, संरक्षण, उपयोग, व्यवस्थापन गर्न तथा स्वतन्त्र रुपले वन पैदावारको मूल्य निर्धारण गरी बिक्री वितरण गर्न पाउने गरी जिल्ला वन अधिकृतले राष्ट्रिय वनको कुनै भाग तोकिए बमोजिम सामुदायिक वनको रुपमा उपभोक्ता समूहलाई सुम्पन सक्नेछ । त्यसरी सामुदायिक वन सुम्पदा जिल्ला वन अधिकृतले सामुदायिक वन हस्तान्तरणको प्रमाणपत्र दिनेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि जिल्ला वन अधिकृतले उपभोक्ताहरुलाई परिचालन गरी तोकिए बमाजिम उपभोक्ता समूह गठन गर्न र कार्य योजना तयार गर्न आवश्यक प्राविधिक एवं अन्य सहयोग उपलव्ध गराउन सक्नेछ ।

२६. **कार्य योजनामा संशोधन** : (१) उपभोक्ता समूहले सामुदायिक वन व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्ययोजनामा आवश्यकता अनुसार समयानुकूल संशोधन गर्न सक्नेछ र त्यस्तो संशोधनको जानकारी जिल्ला वन अधिकृतलाई दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपभोक्ता समूहले कार्य योजनामा गरेको संशोधनले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने देखिएमा जिल्ला वन अधिकृतले त्यस्तो संशोधनको जानकारी प्राप्त भएको तीस दिनभित्र उपभोक्ता समूहलाई सो संशोधन लागू नगर्न निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु उपभोक्ता समूहको कर्तव्य हुनेछ ।

२७. **सामुदायिक वन फिर्ता लिन सकिने** : (१) दफा २५ बमोजिम सुम्पिएको सामुदायिक वनमा उपभोक्ता समूहले कार्य योजना बमोजिम कार्य सञ्चालन गर्न नसकेमा वा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने कुनै कार्य गरेमा वा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम पालन गर्नु पर्ने शर्तहरु पालन नगरेमा जिल्ला वन अधिकृतले तोकिए बमोजिम त्यस्तो उपभोक्ता समूहको दर्ता खारेज गर्न र त्यस्तो सामुदायिक वन फिर्ता लिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

तर त्यसरी उपभोक्ता समूहको दर्ता खारेज गरी सामुदायिक वन फिर्ता लिने निर्णय गर्नु अघि त्यस्तो उपभोक्ता समूहलाई आफनो सफाई पेश गर्ने मौका दिइनेछ ।

⊕(१क) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपभोक्ता समूहका पदाधिकारीहरुले समुदायको हितको नाममा विधान र कार्ययोजना विपरित कुनै काम कारबाही गरेको भनी उपभोक्ताको उजुरी परेमा त्यस्ता पदाधिकारीलाई यस ऐन बमोजिम सजाय हुनेछ ।

⊕ पहिलो संशोधनद्धारा थप ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने उपभोक्ता समूहले तोकिए बमोजिम क्षेत्रीय वन निर्देशक समक्ष उजुर गर्न सक्नेछ। त्यस्तो उजुरीमा क्षेत्रीय वन निर्देशकले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ।

⊕(३) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपभोक्ता समूहका पदाधिकारीहरुले समुदायको हितको नाममा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरित काम कारबाही गरेमा निजहरुलाई यस ऐन बमोजिम सजाय गर्न बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन।

२८. **सामुदायिक वन पुनः सुम्पन सकिने** : दफा २७ को उपदफा (१) बमोजिम फिर्ता लिएको सामुदायिक वन सोही दफाको उपदफा (२) बमोजिम तत्सम्बन्धी निर्णय बदर भएमा जिल्ला वन अधिकृतले साविककै उपभोक्ता समूहलाई पुनः सुम्पनु पर्नेछ। त्यस्तो निर्णय सदर भएमा जिल्ला वन अधिकृतले दफा २५ बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी उपभोक्ता समूह पुनर्गठन गरी सो सामुदायिक वन सुम्पनु पर्नेछ।

२९. **कार्य योजना विपरीत काम गर्नेलाई हुने सजाय** : सामुदायिक वनमा कुनै उपभोक्ताले कार्य योजना विपरीत हुने कुनै काम गरेमा निजलाई सम्बन्धित उपभोक्ता समूहले उपयुक्त सजाय गर्न सक्नेछ र कुनै हानि नोक्सानी भएकोमा बिगो समेत असूल उपर गर्न सक्नेछ।

३०. **सामुदायिक वनलाई प्राथमिकता दिनु पर्ने** : यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सामुदायिक वनको रुपमा उपभोक्ता समूहलाई सुम्पन उपयुक्त हुने राष्ट्रिय वनको कुनै पनि भागलाई कबुलियती वनको रुपमा दिइने छैन।

⊕३०क. सामुदायिक वनको विकासको लागि खर्च गर्नु पर्ने : सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले कार्य योजना बमोजिम आर्जन गरेको आयबाट कम्तीमा पच्चीस प्रतिशत रकम सामुदायिक वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गर्नु पर्नेछ र बाँकी रकम अन्य विकास कार्यको लागि खर्च गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद - ६

कबुलियती वनसम्बधी व्यवस्था

३१. **कबुलियती वन प्रदान गर्ने** : नेपाल सरकारले देहायका उद्देश्यहरुको लागि राष्ट्रिय वनको कुनै भाग कबुलियती वनको रुपमा प्रदान गर्न सक्नेछः-

(क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरुलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,

---

⊕ पहिलो संशोधनद्धारा थप।
⊕ पहिलो संशोधनद्धारा थप।

(ख) बृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्री वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,

(ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,

(घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,

(ङ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्न ।

३२. **कबुलियती वनको पट्टा** : (१) दफा ३१ मा उल्लेखित उद्देश्यहरुको लागि कबुलियती वन लिन चाहने प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित संगठित संस्था, उद्योग वा समुदायले कबुलियती वनको रुपमा लिन चाहेको वनको क्षेत्रफल र चार किल्ला, उद्देश्य प्राप्त गर्नको लागि गरिने कार्यहरुको योजनाबद्ध कार्यक्रम तथा तोकिएको अन्य विवरणहरु र आर्थिक सम्भाव्यता प्रतिवेदन सहित क्षेत्रीय वन निर्देशक समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै निवेदन पर्न आएमा क्षेत्रीय वन निर्देशकले आवश्यक जाँचबुझ गरी निवेदकले माग गरे बमोजिम वा त्यसमा घटबढ गरी कबुलियती वन प्रदान गर्न उपयुक्त देखिएमा आ□नो सिफारिश सहित स्वीकृतिको लागि विभाग मार्फत मन्त्रालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ । त्यसरी लेखी पठाउँदा निवेदकको मागमा थपघट गरिएको भए निवेदकको सहमति लिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम स्वीकृतिको लागि लेखी आएपछि मन्त्रालयले तत्सम्बन्धी पत्र प्राप्त भएको मितिले तीस दिनभित्र स्वीकृति दिने नदिने कुराको निर्णय गर्नेछ र त्यसको जानकारी विभाग मार्फत क्षेत्रीय वन निर्देशकलाई दिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम जानकारी प्राप्त भएपछि मन्त्रालयले स्वीकृति दिने निर्णय गरेकोमा त्यस्तो जानकारी प्राप्त भएको मितिले तीस दिन भित्र क्षेत्रीय वन निर्देशकले तोकिए बमोजिम वनसम्बन्धी पट्टा तयार गरी तोकिएको दस्तुर लिई निवेदकलाई सो पट्टासहित कबुलियती वन प्रदान गर्नु पर्नेछ र मन्त्रालयले स्वीकृति नदिने निर्णय गरेकोमा त्यस्तो जानकारी प्राप्त भएको मितिले तीन दिनभित्र त्यसको जनाउ निवेदकलाई दिनु पर्नेछ ।

३३. **कबुलियती वन फिर्ता लिन सकिने** : (१) दफा ३२ बमोजिम प्रदान गरिएको कबुलियती वनमा पट्टावालाले वनसम्बन्धी पट्टा बमोजिम कार्य सञ्चालन गर्न नसकेमा वा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पर्ने कुनै कार्य गरेमा वा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम पालन गर्नु पर्ने कुराहरु पालन नगरेमा क्षेत्रीय वन निर्देशकले तोकिए बमोजिम वनसम्बन्धी पट्टा खारेज गरी त्यस्तो कबुलियती वन फिर्ता लिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

तर त्यसरी वन सम्बन्धी पट्टा खारेज गरी कबुलियती वन फिर्ता लिने निर्णय गर्नु अघि सम्बन्धित पट्टावालालाई आ□नो सफाई पेश गर्ने मौका दिइनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम क्षेत्रीय वन निर्देशकले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पट्टावालाले त्यस्तो निर्णयको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिन भित्र पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

३४. **कबुलियती वनमा बाटो, खोला बन्द गर्न सकिने** : कुनै कबुलियती वनभित्रको जो सुकैको निजी वा सार्वजनिक बाटो वा खोला बन्द गर्नु परेमा सम्बन्धित पट्टावालाले त्यसरी बन्द गर्नु अगावै त्यसको सट्टा यथासम्भव त्यत्तिकै सुविधाजनक बाटो वा खोला उपलव्ध गराई दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद - ७

धार्मिक वनसम्बन्धी व्यवस्था

३५. **धार्मिक वन** : (१) कुनै धार्मिकस्थल वा त्यसको वरिपरिको राष्ट्रिय वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न चाहने कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले त्यस्तो वनको क्षेत्रफल, चार किल्ला, त्यस्तो वनमा गरिने कार्यहरु तथा तोकिए बमोजिमका अन्य विवरणहरु खुलाई जिल्ला वन अधिकृत समक्ष निवदेन दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन पर्न आएमा जिल्ला वन अधिकृतले आवश्यक जाँचबुझ गरी निवेदकले माग गरे बमोजिम वा त्यसमा घटबढ गरी धार्मिक वनको रुपमा त्यस्तो धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पन सक्नेछ। त्यसरी वन सुम्पदा परम्परागत उपभोक्ताहरुको हक हितमा असर नपर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

३६. **धार्मिक वनमा वन सम्बन्धी कार्यको सञ्चालन** : धार्मिक वनमा रहेका वन पैदावार सम्बन्धित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले व्यापारिक प्रयोजन बाहेकका अन्य धार्मिक कार्यमा उपयोग गर्न सक्नेछ ।

तर वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने गरी वा सार्वजनिक रुपमा हानि नोक्सानी हुने गरी वा जलाधार क्षेत्रमा भू-क्षय हुन सक्ने गरी रुख कटान गर्न पाइने छैन ।

३७. **धार्मिक वन फिर्ता लिन सकिने** : (१) दफा ३५ बमोजिम सुम्पिएको धार्मिक वनमा सम्बन्धित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले दफा ३६ विपरीतको कार्य गरेमा वा धार्मिक वनमा गर्नु पर्ने कार्य सञ्चालन गर्न नसकेमा वा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम पालन गर्नु पर्ने कुराहरु पालन नगरेमा जिल्ला वन अधिकृतले त्यस्तो धार्मिक वन फिर्ता लिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

तर धार्मिक वन फिर्ता लिने निर्णय गर्नु अघि सम्बन्धित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई आÇनो सफाई पेश गर्ने मौका दिइनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले तोकिए बमोजिम क्षेत्रीय वन निर्देशक समक्ष उजुर गर्न सक्नेछ । त्यस्तो उजुरीमा क्षेत्रीय वन निर्देशकले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

परिच्छेद -८

निजी वनसम्बन्धी व्यवस्था

३८. **निजी वन सम्बन्धी व्यवस्था** : निजी वनको धनीले आÇनो ईच्छा अनुसार निजी वनको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन गर्न तथा वन पैदावारको उपयोग गर्न वा मूल्य निर्धारण गरी बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

३९. **निजी वनको प्रमाणपत्र** : (१) निजी वन दर्ता गराउन चाहने कुनै व्यक्ति वा संस्थाले निजी वन दर्ता गराई पाउँ भनी जिल्ला वन कार्यालयमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पर्न आएको निवेदनमा आवश्यक लगत खडा गरी जिल्ला वन अधिकृतले तोकिए बमोजिम प्रमाणपत्र दिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्रमाणपत्र प्राप्त गरेका निजी वन धनीलाई आवश्यक प्राविधिक सहयोग जिल्ला वन कार्यालयले उपलव्ध गराउन सक्नेछ ।

४०. **नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहने** : (१)बसोबास वा पुनर्बास गरिएका जग्गाहरुमा त्यस्तो जग्गा प्रदान गर्दाको बखतदेखि नै रहेका रुखहरु नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहनेछन् । उक्त रुखहरु नेपाल सरकारले यथासम्भव चाँडो हटाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लेखित रुखहरु विना इजाजत हटाउने व्यक्तिलाई राष्ट्रिय वनमा कसूर गरे सरह सजाय हुनेछ ।

परिच्छेद - ९

उपभोक्ता समूहको गठनसम्बन्धी व्यवस्था

४१. **उपभोक्ता समूहको गठन** : सामुहिक हितका लागि कुनै वनको विकास र संरक्षण गर्न तथा वन पैदावारको उपयोग गर्न चाहने त्यस्तो वनको सम्बन्धित उपभोक्ताहरुले तोकिए बमोजिम उपभोक्ता समूह गठन गर्न सक्नेछन् ।

४२. **उपभोक्ता समूहको दर्ता** : (१) दफा ४१ बमोजिम गठन गरिएको उपभोक्ता समूहलाई दर्ता गराउन उपभोक्ता समूहको विधानसहित जिल्ला वन अधिकृत समक्ष तोकिए बमोजिमको ढाँचामा दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको दरखास्त पर्न आएमा जिल्ला वन अधिकृतले आवश्यक जाँचबुझ गरी त्यस्तो उपभोक्ता समूहलाई तोकिए बमोजिम दर्ता गरी तोकिएको ढाँचामा दर्ताको प्रमाणपत्र दिनु पर्नेछ ।

(३) वन ऐन, २०१८ अन्तर्गत कार्ययोजना बमोजिम सामुदायिक वनको व्यवस्थापन गरिरहेका उपभोक्ता समूहले पनि यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले एक वर्षभित्र दर्ताको लागि उपदफा (१) बमोजिम दर्खास्त दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) को प्रयोजनको लगि जिल्ला वन अधिकृतले आवश्यक सहयोग उपलव्ध गराउन सक्नेछ ।

४३. **उपभोक्ता समूह संगठित संस्था हुने** : (१) दफा ४१ बमोजिम गठित उपभोक्ता समूह अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित र संगठित संस्था हुनेछ ।

(२) उपभोक्ता समूहको आÇनो एउटा छुट्टै छाप हुनेछ ।

(३) उपभोक्ता समूहले व्यक्ति सरह चल अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, बेच बिखन गर्न वा अन्य किसिमले बन्दोवस्त गर्न सक्नेछ ।

(४) उपभोक्ता समूहले व्यक्ति सरह आÇनो नामबाट नालिस उजुर गर्न र सो उपर पनि सोही नामबाट नालिस उजुर लाग्न सक्नेछ ।

४४. **प्रतिवेदन दिनु पर्ने** : (१) उपभोक्ता समूहले प्रत्येक वर्ष आर्थिक वर्ष समाप्त भएको एक महीना भित्र तोकिए बमोजिम आर्थिक विवरण तथा सामुदायिक वनको स्थिति समेत खुलाई आ□नो कृयाकलापको वार्षिक प्रतिवेदन जिल्ला वन कार्यालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त वार्षिक प्रतिवेदनको आधारमा जिल्ला वन कार्यालयले सम्बन्धित उपभोक्ता समूहलाई आवश्यक सुझाव दिन सक्नेछ ।

४५. **उपभोक्ता समूहको कोष** : (१) उपभोक्ता समूहको आ□नो एउटा छुट्टै कोष हुनेछ ।

(२) कोषमा देहायका रकमहरु जम्मा गरिनेछः-

(क) नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(ख) कुनै व्यक्ति वा संस्थाबाट प्राप्त अनुदान, सहायता वा दान दातव्यको रकम,

(ग) वन पैदावारको बिक्री वितरणबाट प्राप्त रकम,

(घ) जरिवानाबाट प्राप्त रकम,

(ङ) अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) उपभोक्ता समूहको तर्फबाट गरिने खर्च उपदफा (१) बमोजिमको कोषबाट व्यहोरिनेछ ।

(४) उपभोक्ता समूहले सामुदायिक वनको विकासको निमित्त खर्च गरी कोषमा बाँकी रहेको रकम अन्य सार्वजनिक हितको कार्यमा खर्च गर्न सक्नेछ ।

(५) कोषको सञ्चालन तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - १०

वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठसम्बन्धी व्यवस्था

४६. **हकको प्रमाण नपुग भएसम्म काठ नेपाल सरकारको ठहर्ने** : (१) बगाई ल्याएको, किनारा लागेको, अड्केको, डुबेको सबै काठ टाँचा निशानाहरु लागेको वा टाँचा निशाना खुर्केको, बदलेको वा उडेको वा कुनै तरहबाट मेटिएको काठ र टाँचा निशाना नलागेको काठहरु कसैले आ□नो हकको प्रमाण नपुऱ्याएसम्म नेपाल सरकारको सम्पत्ति ठहरिनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका काठहरु वन अधिकृतले वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठको निमित्त तोकिदिएको कुनै डिपोमा जम्मा गर्न सकिनेछ।

(३) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी कुनै जात वा किसिमका काठलाई उपदफा (१) र (२) मा लेखिएका कुराहरु लागू नहुने गर्न सक्नेछ ।

४७. **वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठको सूचना** : दफा ४६ को उपदफा (२) बमोजिम वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठ जम्मा भएपछि त्यस्तो काठको पूरा विवरण र लगत सहितको सूचना सम्बन्धित जिल्ला वन अधिकृतले सम्बन्धित वन कार्यालयमा टाँस गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो काठमा हकदावी गर्नेले पन्ध्र दिनभित्र आÇनो हक दावीको सबूद प्रमाण सहितको दरखास्त उक्त वन कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

४८. **हकदावी उपर कारवाही** : (१) दफा ४७ बमोजिम कसैको दरखास्त पर्न आएमा सम्बन्धित वन अधिकृतले आवश्यक तहकिकात गरी गराई दरखास्तवालाको हक दावी भए नभएको कुराको निर्णय गरी त्यसको सूचना दरखास्तवालालाई दिनु पर्नेछ र कसैको हकदावी भएको ठहरेमा त्यस्तो काठ डिपोमा ल्याउन र जम्मा गर्न लागेको खर्च निजबाट उपर गरी काठ निजलाई सुम्पी दिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वन अधिकृतले हक दावी नभएको भनी गरेको निर्णयमा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले त्यस्तो निर्णयको सूचना पाएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र सम्बन्धित क्षेत्रीय वन निर्देशक समक्ष उजुर गर्न सक्नेछ ।

(३) कुनै काठमा कसैको हक दावी अस्वीकार गरेको वा त्यस्तो काठ रोकेको वा हराएबाट हुन गएको नोक्सानीको हरजाना नेपाल सरकार वा वन अधिकृतबाट दावी गर्न पाइने छैन ।

(४) कसैको हकदावी नपुगेका वेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठहरु जिल्ला वन अधिकृतले तोकिए बमोजिम बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

⊕४८क. **कोष दाखिला गर्नु पर्ने** : (१) दफा ४८ को उपदफा (४) बमोजिम बेवारिसी वा दरिया बुर्दी काठहरुको बिक्री वितरणबाट प्राप्त रकम मध्येबाट पचास प्रतिशत रकम जिल्ला विकास समितिको कोषमा र बाँकी रकम संचित कोषमा दाखिला गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला विकास समितिको कोषमा जम्मा भएको रकम मध्येबाट पचास प्रतिशत रकम जिल्ला विकास समितिले जिल्लाभित्रको वन विकासको निश्चित योजना बनाई सो योजना कार्यान्वयनमा खर्च गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद - ११

अपराध र दण्ड सजाय

४९. **राष्ट्रिय वनमा मनाही भएका कार्यहरु** : कसैले पनि यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक राष्ट्रिय वनमा देहायका काम कारवाही गर्न वा गराउन र सो गर्ने गराउने उद्योग समेत गर्न हुँदैन । त्यस्तो कुनै काम कारवाही गरेमा कसूर गरेको मानिनेछ :-

(क) वन क्षेत्रको जग्गा फाँड्न, जोत्न, खन्न वा आवाद गर्न वा त्यस्तो जग्गामा घर छाप्रो बनाउन ।

(ख) आगो लगाउन वा आगलागी हुन जाने कुनै कार्य गर्न ।

(ग) चौपायालाई तोकिएको वन क्षेत्रभित्र पसाउन वा चराउन ।

(घ) वन क्षेत्रबाट वन पैदावार हटाउन, ओसार पसार गर्न वा बिक्री वितरण गर्न ।

(ङ) रुख वा बिरुवा काट्न, हाँगा बिँगा छिमल्न, खोटो वा बोक्रा झिक्न वा कुनै पनि प्रकारले नोक्सानी गर्न ।

⊕ पहिलो संशोधनद्वारा थप ।

(च) ईजाजत प्राप्त गरी रुख काट्दा, ढाल्दा, घिसार्दा वा वन क्षेत्र बाहिर लैजाँदा लापरवाहीसंग अन्य कुनै वन पैदावार नोक्सान गर्न ।

(छ) ढुंग, गिट्टी, बालुवा वा माटो झिक्न, गोल वा चून पोल्न वा यी वस्तुहरुबाट अरु तयारी माल बनाउन वा यी वस्तुहरु सङ्कलन गर्न ।

(ज) वन पैदावार लिन पूर्जी पाएकोमा पुर्जी शर्त उल्लङ्घन गरी वन पैदावार नोक्सानी गर्न ।

(झ) विदेश निकासी गर्न प्रतिबन्ध लागेको वन पैदावार विदेश निकासी गर्न ।

(ञ) वन सिमाना चिन्ह उखेल्न, सार्न, फेर्न, मेट्न वा बिगार्न ।

(ट) नर्सरीमा रहेको वा बृक्षारोपण गरिएको बिरुवा काट्न, भाँच्न, उखेल्न वा अरु कुनै प्रकारले नोक्सान गर्न ।

(ठ) नर्सरी वा बृक्षारोपण गरिएको क्षेत्रका खम्बा, तारको बार वा त्यस्ता अरु सम्पत्ति बिगार्न वा चोरी गर्न ।

(ड) टाँचा वा निसाना कीर्ते गर्न वा काठ वा खडा रुखमा लगाइएका सरकारी टाँचा, निसाना फेर्न, बिगार्न वा मेट्न ।

(ढ) शिकार खेल्न ।

(ण) यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमको बर्खिलाप अन्य कुनै कसूर गर्न ।

५०. **दण्ड सजाय** : (१) देहायको कसूर गर्ने व्यक्तिलाई देहाय बमोजिम सजाय हुनेछ :-

(क) दफा ४९ को खण्ड (क) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई त्यस्तो जग्गा राष्ट्रिय वनमा समावेश गरी दशहजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ र सो जग्गामा बनाएको घर वा छाप्रो समेत जफत हुनेछ । त्यस्तो कसूर गर्दा वन पैदावार हटाएको वा नोक्सानी गरेको भए निजलाई सो बापत हुने सजाय समेत हुनेछ ।

(ख) दफा ४९ को खण्ड (ख) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई बिगो असूल गरी दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ ।

(ग) दफा ४९ को खण्ड (ग) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई प्रत्येक चौपायाको देहायका दरले जरिवाना हुनेछ :-

(१) भेडा, बाख्रा जातको भए पाँच रुपैयाँदेखि पचास रुपैयाँसम्म ।

(२) हात्ती जातको भए पाँच सय रुपैयाँदेखि एक हजार रुपैयाँसम्म ।

(३) अन्य चौपाया भए दश रुपैयाँदेखि एक सय रुपैयाँसम्म ।

(घ) दफा ४९ को खण्ड (घ), (ङ), (च), (छ) वा (ज) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई कसूरसंग सम्बन्धित वन पैदावार जफत गरी देहाय बमोजिमको सजाय हुनेछः-

(१) एकसय रुपैयाँसम्मको बिगो भए एक सय रुपैयाँसम्म जरिवाना ।

(२) एक सय रुपैयाँदेखि माथि एक हजार रुपैयाँसम्मको बिगो भए बिगो बमोजिम जरिवाना ।

(३) एक हजार रुपैयाँदेखि माथि पाँच हजार रुपैयाँसम्मको बिगो भए बिगो बमोजिम जरिवाना वा छ महीनासम्म कैद वा दुबै ।

(४) पाँच हजार रुपैयाँ भन्दा बढीको बिगो भए बिगोको दोब्बर जरिवाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुबै ।

(ङ) दफा ४९ को खण्ड (झ) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई कसूरसंग सम्बन्धित वन पैदावार जफत गरी बिगो बमोजिम जरिवाना वा पाँच वर्षसम्म कैद वा दुबै ।

(च) दफा ४९ को खण्ड (ञ) वा (ड) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई पाँचसय रुपैयाँदेखि दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुबै ।

(छ) दफा ४९ को खण्ड (ट) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई कसूरको मात्रा हेरी प्रति बिरुवाको एक सय रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ र सोही कसूर पुनः गर्नेलाई कसूरको मात्रा अनुसार उक्त सजायमा एक हजार रुपैयाँसम्म थप जरिवाना समेत हुनेछ ।

(ज) दफा ४९ को खण्ड (ठ) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई बिगो असूल गरी पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा छ महीनासम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ ।

(झ) दफा ४९ को खण्ड (ढ) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए अनुसार सजाय हुनेछ ।

(ञ) दफा ४९ को खण्ड (ण) अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई बिगो भए बिगो असूल गरी एक हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(२) दफा १६ को उपदफा (१) अन्तर्गत कसूर गर्ने व्यक्ति वा सरकारी कर्मचारीलाई दश हजार रुपैंयासम्म जरिवाना वा दुई वर्षसम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ ।

५१. **हैरानी गर्ने नियतले कब्जा वा गिर□तार गर्नेलाई सजाय** : (१) मनासिब माफिकको कारण नभई वनसम्बन्धी कार्य गर्ने कुनै कर्मचारी वा प्रहरी कर्मचारीले रीश ईविले वा हैरानी गर्ने नियतले माल वस्तु कब्जा गरेमा वा कसैलाई गिर□तार गरेमा त्यस्ता कर्मचारीलाई एक हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएका कर्मचारीको नियत त्यस्तो थियो भन्ने कुरा प्रमाणित गर्ने भार उजुरवाला माथि रहनेछ ।

५२. **कर्तव्य पालन गर्दा बाधा अड्चन पुऱ्याएमा** : यस ऐन बमोजिम सरकारी कर्मचारीले आफ्नो पदीय कर्तव्य पालन गर्दा कसैले बाधा अड्चन पुऱ्याएमा निजलाई एक हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा छ महीनासम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ ।

५३. **कसूरदारलाई उम्काउनेलाई सजाय** : यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गर्नेलाई उम्काउने व्यक्तिलाई कसूरदारलाई हुने सरहको सजाय हुनेछ ।

५४. **दुरुत्साहन दिनेलाई सजाय** : यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गर्न दुरुत्साहन दिने वा मिलोमतो गर्ने व्यक्तिलाई कसूरदारलाई हुने सरहको सजाय हुनेछ ।

परिच्छेद - १२

कसूरको जाँचबुझ र कार्यविधि

५५. **कसूर रोक्न आवश्यक कारवाही गर्ने** : कसैले यो ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर गर्न लागेको छ भन्ने शंका लागेमा वा कसूर गर्दैको अवस्थामा फेला पारेमा वनसम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारी वा प्रहरी कर्मचारीले सो अपराध हुन नपाउने प्रबन्ध गर्नु पर्नेछ र सो कामको लागि चाहिंदो बल प्रयोग गरी आवश्यक कारवाही गर्न सक्नेछ ।

५६. **विशेष अधिकार** : (१) यस ऐन अन्तर्गतको वनसम्बन्धी कसूरमा संलग्न कसूरदार वन क्षेत्रभित्र वा बाहिर पक्रन लाग्दा पक्रन नदिने वा पक्रिसकेपछि पनि निजलाई छुटाई लैजान कसैले हूलहुज्जत गरी कसूरदारलाई भगाई लैजाने अवस्था परी पक्रनेकै ज्यान जोखिम हुने परिस्थिति भई हतियार नचलाई नहुने अवस्था पर्न आएमा वन सुरक्षाको लागि खटिएका कर्मचारीले घूँडा मुनी लाग्ने गरी गोली चलाउन सक्नेछ ।

(२) राष्ट्रिय वन क्षेत्रको जग्गा कसैले आवाद गरेको वा त्यस्तो जग्गामा घर, छाप्रो बनाइसकेको भए पनि जिल्ला वन अधिकृत वा निजले तोकेको वन अधिकृत वा वन सहायकले सो आवादी हटाउन वा घर, छाप्रो भत्काउन सक्नेछ र बाली समेत जफत गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि यस ऐनले हुने अरु सजायमा सो उपदफामा लेखिएको कुराले कुनै असर पार्ने छैन ।

५७. **खानतलासीको अधिकार** : (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर भएको छ भन्ने मनासिब माफिकको कारण भएमा कम्तिमा वन सहायक दर्जासम्मको कर्मचारी वा सहायक प्रहरी निरीक्षक दर्जाको कर्मचारीले कुनै स्थानको खानतलासी लिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खानतलासी लिने व्यक्तिले खानतलासी लिनु पर्ने कारण खोली खानतलासी लिने स्थानको धनी वा तत्काल सो स्थान प्रयोग गरिरहेको व्यक्तिलाई सो स्थानमा प्रवेश गर्नु भन्दा अगावै सूचना दिएर मात्र खानतलासी लिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम खानतलासी लिँदा कम्तिमा दुई जना साक्षी राखी ती साक्षीहरुको रोहवरमा खानतलासी लिनु पर्नेछ ।

(४) मानिस बसोबास गरेको घरमा खानतलासी लिनु परेमा सो घरमा स्वास्नीमानिस भए हट्न सूचना र मौका दिनु पर्छ ।

(५) यस दफामा लेखिएको कुनै कुराले खानतलासी लिने कर्मचारीलाई सूर्यास्तदेखि सूर्योदय नभएसम्म मानिस बसोबास गरेको घरमा प्रवेश गर्न पाउने अधिकार हुने छैन ।

स्पष्टीकरण : यो दफाको प्रयोजनको लागि “स्थान” भन्नाले पाल, डुंगा तथा विभिन्न किसिमका सवारीका साधनलाई समेत जनाउँछ ।

५८. **वन पैदावार र तत्सम्बन्धी माल वस्तु कब्जा गर्न सक्ने** : (१) कुनै वन पैदावारको सम्बन्धमा यो ऐन उल्लङ्घन भएको छ भन्ने भरपर्दो कारण देखिएमा त्यस्तो वन पैदावार र कसूरसंग सम्बन्धित हतियार, डु□ा, सवारी तथा चौपायालाई वनसम्बन्धी कार्य गर्ने कुनै कर्मचारी वा प्रहरी कर्मचारीले कब्जा गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गर्ने कर्मचारीले सो कब्जा गरिएको मालको विवरण खोली कसूरसंग सम्बन्धित व्यक्तिलाई सो को भरपाई दिई त्यस्तो मालमा खास चिन्ह लगाई नाप जाँच गरी सकभर चाँडो इलाका वन कार्यालय वा जिल्ला वन कार्यालयमा प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गरिएको वन पैदावार बाहेकको औजार, हतियार, डुंगा, सवारी, चौपाया इत्यादी तोकिएको दिन र स्थानमा दाखिला गर्ने शर्तमा मालधनी वा सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको सदस्य वा स्थानीय भलाद्मीलाई जमानीको कागज गराई कम्तिमा राजपत्रअनंकित द्वितीय श्रेणीको वन सहायक दर्जासम्मको कर्मचारीले त्यस्तो माल वस्तु छाडी दिन सक्नेछ ।

५९. **विना वारेन्ट गिरफतार गर्ने अधिकार** : (१) कुनै व्यक्तिले यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर गरेको वा गर्न लागेको छ र निजलाई गिरफतार नगरेमा निज भागी जाने सम्भावना छ भन्ने लागेमा वनसम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारी वा प्रहरी कर्मचारीले निजलाई विना वारेन्ट गिरफतार गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गिरफतार गरिएको व्यक्तिलाई सो गिरफतार गर्ने कर्मचारीले बाटोको म्याद बाहेक चौबीस घण्टाभित्र मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित गराउनु पर्नेछ ।

⊕(३) कुनै कसूरको सिलसिलामा गिरफतार गरिएको व्यक्तिको सम्बन्धमा चौवीस घण्टाभित्र तहकिकात पूरा नहुने भई निजलाई थुनामा राखी तहकिकात जारी राख्नु पर्ने देखिएमा तहकिकात गर्ने कर्मचारीले निजलाई मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित गराई सो मुद्दा हेर्ने अधिकारीको अनुमति लिएर मात्र थुनामा राख्नु पर्नेछ। सो बमोजिम अनुमती माग्दा थुनामा परेको व्यक्ति उपरको अभियोग, त्यसको आधार, निजलाई थुनामै राखी तहकिकात गर्नु पर्ने कारण र निजको बयान कागज भै सकेको भए बयान कागजको व्यहोरा स्पष्ट रुपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

⊕(४) उपदफा (३) बमोजिम थुनामा राख्ने अनुमति मागेमा मुद्दा हेर्ने अधिकारीले सम्बन्धित कागजातहरु हेरी तहकिकात सन्तोषजनक रुपमा भए वा नभएको विचार गरी सन्तोषजनक रुपमा तहकिकात भैरहेको देखिएमा पटक पटक गरी बढीमा पच्चीस दिनसम्म थुनामा राख्ने अनुमति दिन सक्नेछ ।

⊕५९क. **दसी प्रमाण पेश गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था** : (१) यस ऐन बमोजिम कसूर हुने अपराधमा बरामद भएका वन पैदावार वा त्यस्तो कसूर हुने कार्य गर्नको लागि प्रयोग भएका साधन वा औजार दसी प्रमाणको रुपमा मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन बमोजिम कसूर हुने अपराधमा बरामद भएका वन पैदावार, औजार तथा अन्य साधन दसी प्रमाणको रुपमा मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष पेश गर्न नसकिने भएमा त्यस्तो दसी प्रमाण नजिकको वन कार्यालयको जिम्मामा राखी सोको मुचुल्का पेश गरेमा दसी प्रमाण पेश गरे सरह मानिनेछ ।

(३) मुद्दा हेर्ने अधिकारीले त्यस्तो दसी प्रमाण राखेको ठाउँमा डोर खटाई प्रतिवेदन लिई कारबाही गर्न यस दफाले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

⊕ पहिलो संशोधनद्धारा थप ।
⊕ पहिलो संशोधनद्धारा थप ।
⊕ पहिलो संशोधनद्धारा थप ।

६०. **मुद्दाको तहकिकात र दायरी** : (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूरसम्बन्धी मुद्दाको तहकिकात कम्तिमा राजपत्रअनंकित द्वितीय श्रेणीको वन सहायक दर्जाको कर्मचारीले गर्नेछ र मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष सम्बन्धित वन कार्यालयको नामबाट मुद्दा दायर गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दा दायर गर्दा सरकारी वकीलको राय सल्लाह लिनु पर्नेछ ।

६१. **नेपाल सरकार वादी हुने** : यस ऐन अन्तर्गतको मुद्दा नेपाल सरकार वादी हुनेछ ।

६२. **कब्जा गरिएको वन पैदावार, औजार, हतियार, डु□ा, सवारी तथा चौपायाको माल धनी पत्ता नलागेमा गर्ने** : यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूरसित सम्बन्धित माल वस्तुको धनी पत्ता नलागेमा तहकिकात गर्ने कर्मचारीले कब्जा गरिएको माल वस्तुको हकदार कुनै भए हकदावी गर्न आउनु भनी सबैले देख्ने ठाउँमा सात दिनको म्याद दिई सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ । उक्त माल वस्तु उपर हकदावी परे निर्णयको लागि मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ । उक्त माल वस्तु उपर हकदावी नपरे वा मुद्दा हेर्ने अधिकारीबाट हकदावी पुग्ने नठहरी फैसला भएमा त्यस्तो माल वस्तु नेपाल सरकारको हुनेछ ।

६३. **सडी गली जाने माल वस्तु र चौपाया लिलाम गर्न सकिने** : यस ऐन अन्तर्गत सजाय हुने कसूरको सम्बन्धमा कब्जा गरिएका सडी गली जाने माल वस्तु वा संरक्षण प्रदान गर्न नसकिने अवस्थाका माल वस्तु र चौपायालाई नजिकको वन कार्यालय वा सुरक्षित स्थानमा ल्याई जिल्ला वन अधिकृतले लिलाम बिक्री गर्न सक्नेछ । त्यसरी लिलाम बिक्रीबाट आएको रकम पछि ठहरे बमोजिम गर्ने गरी धरौटीमा आम्दानी बाँधिनेछ ।

६४. **पूर्पक्षसम्बन्धी व्यवस्था** : (१) यस ऐन बमोजिम गिर□तार गरिएको व्यक्तिलाई एक वर्ष वा सो भन्दा बढी कैदको सजाय हुन सक्ने वनसम्बन्धी मुद्दाको अभियोगमा तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट कसूरदार देखिएमा वा त्यस्तो प्रमाणबाट कसूरदार देखिने मनासिव माफिकको आधार देखिएमा त्यस्तो अभियुक्तलाई पूर्पक्षको लागि थुनामा राखी कारवाही गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएदेखि बाहेकका अरु कसूरदारलाई निजलाई हुन सक्ने कैद वा जरिवानाको उपल्लो हदसम्मको नगद धरौट वा जेथा जमानी दिए तारेखमा र दिन नसकेमा थुनामा राखी मुद्दाको पूर्पक्ष गर्नु पर्छ ।

तर पटके कसूरदारलाई धरौटीमा छाड्न पाइने छैन ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम अभियुक्तलाई थुनामा राखी कारवाही गर्दा थुनामा रहेका दिनहरुलाई कैदमा गणना गरी कसूरदारलाई हुनसक्ने सजायको हदभन्दा बढी दिन थुनामा राख्न पाइने छैन ।

६५. **मुद्दा हेर्ने अधिकारी :** (१)यस ऐन अन्तर्गत दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुबै सजाय हुने मुद्दा जिल्ला वन अधिकृतले कारवाही र किनारा गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले मुद्दाको कारवाही र किनारा गर्दा विशेष अदालत ऐन, २०३१ बमोजिमको कार्यविधि र अधिकारको प्रयोग गर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले निर्णयको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

६६. **बरामद भएको माल वस्तु जफत हुने :** यो ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर गरेको ठहरिएमा कसूरमा बरामद भएका सबै बोझवाहक, औजार, चौपाया र अन्य साधनहरु जफत हुने छन् ।

तर बिगो दश हजार रुपैयाँभन्दा कम्ति मोल पर्ने वन पैदावार लादी ल्याउने ट्रेक्टर, ट्रक, लहरी, मोटर र अन्य सवारी साधनको हकमा त्यस्तो सवारी साधन जफत नगरी उक्त कार्य गर्नेलाई अन्य दफाले हुने सजायमा दश हजार रुपैयाँसम्म थप सजाय हुनेछ ।

परिच्छेद - १३

विविध

६७. **नेपाल सरकारको भू-स्वामित्व रहने :** यस ऐन बमोजिमको सामुदायिक वन, कबुलियती वन तथा धार्मिक वन क्षेत्रहरुमा नेपाल सरकारको भू-स्वामित्व रहनेछ ।

६८. **वन प्रयोग गर्न सक्ने :** (१) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजना सञ्चालन गर्न वनको प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य कुनै पनि विकल्प नभएमा र त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने भएमा त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्नको निमित्त नेपाल सरकारले सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, संरक्षित वन, सामुदायिक वन, कबुलियती वन वा धार्मिक वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वनको प्रयोग गर्न स्वीकृति दिदा कुनै व्यक्ति वा समुदायलाई कुनै हानि नोक्सानी हुने भएमा नेपाल सरकारले तत्सम्बन्धमा उपयुक्त व्यवस्था गरी दिनु पर्नेछ ।

६९. **प्राविधिक सहयोग दिने** : कुनै उपभोक्ता समूह, पट्टावाला, धार्मिक निकाय, समूह वा समुदाय वा निजी वनको धनीले सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन वा निजी वनको विकास र संरक्षणको लागि कुनै प्राविधिक सहयोग माग गरेमा सम्बन्धित जिल्ला वन अधिकृतले त्यस्तो प्राविधिक सहयोग उपलव्ध गराई दिन सक्नेछ ।

७०. **वन क्षेत्रमा प्रवेश निषेध** : (१) वन संरक्षणको दृष्टिकोणबाट आवश्यक देखिएमा तोकिएको अधिकृतले राष्ट्रिय वन वा संरक्षित वनको सम्पूर्ण भाग वा कुनै भागमा निश्चित समयको लागि सूचना प्रकाशित गरी प्रवेश निषेध गर्न सक्नेछ ।

तर तोकिएको अधिकृतले तोकिदिएको बाटोबाट आवत जावत गर्न यसले कुनै प्रतिबन्ध लगाएको मानिने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निषेध गरेको क्षेत्रमा निषेधाज्ञा उल्लङ्घन गरी प्रवेश गर्नेलाई पाँचसय रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक महीनासम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ ।

⊕७०क. **प्रतिबन्ध लगाउन सक्ने** : नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी जैविक विविधता र वातावरण संरक्षणको प्रयोजनको लागि तोकिएको वन पैदावारको संकलन, कटान, उपभोग, ओसार पसार, बिक्री वितरण वा विदेश निकासीमा प्रतिबन्ध लगाउन सक्नेछ ।

⊕७०ख. **सशस्त्र वन रक्षक सम्बन्धी व्यवस्था** : (१) नेपाल सरकारद्वारा संरक्षित र व्यवस्थित वनको सुरक्षाको लागि मन्त्रालयले सशस्त्र वन रक्षकको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सशस्त्र वन रक्षकको नियुक्ति, सेवाको शर्त र सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७१. **असल नियतले काम गरेकोमा बचाउ** : यस ऐनले दिएको अधिकारको प्रयोग असल नियतले गरेकोमा कुनै पनि सरकारी कर्मचारी व्यक्तिगत तवरले उत्तरदायि हुने छैन ।

७२. **नियम बनाउने अधिकार** : यस ऐनका विभिन्न परिच्छेदमा उल्लेखित उद्देश्य पूर्ति गर्नको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक नियमहरु बनाउन सक्नेछ ।

७३. **बाझिएमा गर्ने** : यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमहरुमा लेखिएकोमा सोही बमोजिम र अरुमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

७४. **खारेजी र बचाउ :**

(१) देहायका ऐनहरु खारेज गरिएका छन् :-

⊕ पहिलो संशोधनद्वारा थप ।

⊕ पहिलो संशोधनद्वारा थप ।

(क) वन ऐन, २०१८

(ख) वन संरक्षण (विशेष व्यवस्था) ऐन, २०२४

(२) यो ऐन प्रारम्भ हुनु भन्दा अघि वन ऐन, २०१८ र वन संरक्षण (विशेष व्यवस्था) ऐन, २०२४ र उक्त ऐन बमोजिम बनाइएको नियम वा निकालिएको आदेश अन्तर्गत गरिएको काम यसै ऐन अन्तर्गत भए गरेको मानिनेछ।